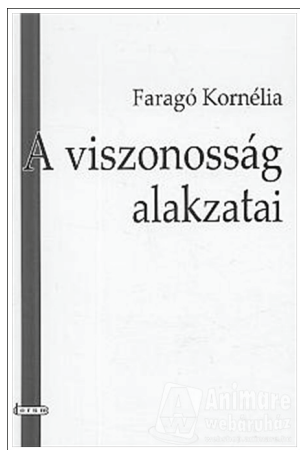

„A köztesség abszolútuma”

FARAGÓ KORNÉLIA: A VISZONOSSÁG ALAKZATAI.
KOMPARATÍV POÉTIKÁK, VISZONYLATI JELENTÉSKÖRÖK

Forum Kiadó
Újvidék, 2009
233 oldal, 2300 Ft

Faragó Kornélia összegyűjtött tanulmányait tartalmazó kötete *A viszonosság alakzatai. Komparatív poétikák, viszonylati jelentéskörök* címmel jelent meg az újvidéki Forum kiadásában. A szerző két előző kiadványához hasonlóan a kulturális tér szerkezetét és jellegét vizsgálja. Az új munka a *Térirányok, távolságok. Térdinamizmus a regényben*, valamint a *Kultúrák és narratívák. Az idegenség alakzatai*, tematikáját és szerkesztésmódját folytatja.

A bevezető fejezetben (*A geokulturális elbeszélés változatai*) a szerzőtől megszokott módon teoretikus alapozást kapunk. A geokulturális narráció formái történeti, antropológiai, folklorisztikai, kultúraelméleti definíciókból bonthatók ki. Faragó Kornélia könyve az áttekinthető, jól strukturálható formákat keresi. Modelljei az általa vizsgált, elhatároltságában is végtelen tér enciklopédikus feldolgozásának áttekinthető olvasási módjai. A tér szemiozisa és szemantikája (Lotman), kulturális antropológiai és társadalomtörténeti aspektusai (Bauman, Lévi-Strauss, Mead), esztétikai megközelítései (Heidegger, Hegel, Assmann, Simmel) jól

áttekinthető rendszer elemeivé szervesülnek. Assmann kitétele a rituálisból textuálisba forduló koherenciáról a bevezetőben említett, többször hangsúlyozott elv. Az, hogy a kultúraváltások és válságok terapeutikus feldolgozása a szépirodalom segítségével elvégezhető, gyakori elemzési irány. E felfogás termékeny szakirodalmat szült, a végtelennek tűnő szövegfolyamból való válogatáshoz szigorú struktúrára van szükség. A tanulmányok adekvát hangon beszélnek erről a diskurzusról. A geokultúra a szerző koncepciójában olyan vizsgálati módszer, amellyel a paradigmaváltások határvonalai felfejthetők, nyomon követhetők. A posztkoloniális irodalomelmélet módszerei könnyen kínálkoznak a posztmonarchikus és a hozzá hasonlóan olvasható posztjugoszláv irodalmak olvasásához. A bevezető fejezetben körülhatárolt tézis szerint a táj mint egy térség történeteit hordozó entitás, formalista vizsgálódás során bontható elemeire. Az elválasztás-alakzatok, térformák szemantikája az identitást, a speciális időviszonyokat, a multikulturalizmus jellegét meghatározó formák. Tudható, hogy az új államalakulatok történelem és szépirodalom kifejezési lehetőségeit egyszerre keresték. Ez a létélmény természetesen módon közeledett a napló, esszé-napló, emlékezés, „memória-regény” műfaji kódjaihoz. A szerző érdeklődése e műfajok felé fordul, annál is inkább, mert ez az orientáció nemcsak a posztjugoszláv szférában érvé-

nyesül. Természetes módon sajátja például a mindenkori emigráns irodalmaknak, köztük a nyugat-európai magyar prózának. Ezt a körülményt a két előző kötet is figyelemmel kíséerte. Szempontjai a *Kultúrák és narratívák* Márai Sándor térváltásait elemző írásában (*Az út-jellegű értésformák. A térváltás poétikája és a kulturális narráció*) már érvényesültek.

Az új monográfiában az irodalom terapeutikus, identitásépítő változataival találkozunk. Az elbeszélés a térséghez fűződő összetartozást a térséghez fűződő konfliktussal váltja fel, így válik a közös sors megtapasztalása a felbomlás kifejezési formájává. A széthullás, eltűnés mintázataiból Faragó Kornélia modelljében egyenes út vezet a muzealizálás poétikájához. Az emigráns irodalom kultúrák közötti alakjai rekvizitumként gyűjtik össze életük tárgyait, az identitás így valóban tárgyak darabkáiból rakható össze. A föld és identitás immanenciáját Heidegger térfilozófiáját alapozó szövege, *A műalkotás eredete* vezet be. Az óvó, elrejtő anyaföld filozófiájától könnyen jutunk el a föld birtoklásának létkérdéséig. A föld bekebelezésének ismert toposza esetünkben a föld határokon áthordásának emblematisztikus képéből bomlik ki. Az elemzéshez választott példa Láng Zsolt novellája, a *Szabolcsi Borbála Heti étrendje*, mely e mitológemát szellemesen megidéző történet.

A tér birtoklása a közép-kelet-európai irodalmak kulcskérdése. A tanulmánykötet következetesen halad a nagyobb rendszerektől az alkotórészek felé. A geokulturális tériesség elemeire szakítása különösen indokolt olyan történeti, nyelvi konglomerátumok vizsgálatánál, amelyek változásuk közben a kisebb formák felé haladnak. Egvetérthetünk a szerző azon megállapításával, mely szerint a tárgyak a nagyobb modelleket tovább osztva maguk válnak geokulturális terekké. Nem csupán odatartoznak tehát a helyekhez, saját imaginárius közeget teremtenek. Az elemzés a felhalmozás kategóriájával dolgozik, ehhez plasztikus, jól szétszalazható szövegeket választ. Dubravka Ugrešić *A jugó mitológia lexikona* című írásában például a szeméttelpek, szeméthalmok válnak a kultúra raktáraivá. Sokszor hangsúlyozott és meggyőzően bizonyítható tény, hogy az etnikai és identitásproblémák hasonló mintázatot adnak ki mindkét nagy történeti konglomerátumban (Osztrák–Magyar–Monarchia, Jugoszlávia). A kötet elemzései a választott szövegek folytathatóságát, egymásba illeszthetőségét igazolják. Hogy folytonosságuk nem csupán önkényes választás eredménye, azt a monarchikus regények tárgyraktárakat felvonultató szöveg helyei is példázzák.

A szeméthalmok retorikai alakzatok elsüllyedt világok metaforái, de a tárgykatalógusoktól természetesen vezet az út a kevert identitás szemiotikájához. A szerző struktúrákat finoman követő szempontrendszerében a nyelv és kultúra kapcsolatai a geokulturális térség alrendszerai. A névbeemelés, névbeiktatás változatait olyan árnyalt elemzés tárgyalja, amely a sokféle kulturális közeg működését látta. A heterogén nyelvi világ regiszterei egymásba csúsztathatók, ennek szellemes példái Újvidék alapítási- és névmitológiai (Újvidék, Neusatz, New York). A névvariánsok Tolnai Ottó és Végel László esszéiben ismétlődnek, a változatok az átfordíthatatlanság, azonosítás lehetetlenségét bizonyító alakzatok. Végel *A hontalan lokálpatriotizmusról* című írásában ezt a nyelvi megoldást olyan szemiotikai kalandnak nevezi, amely a várost olvasztótégelyként és elválasztás alakzatként együtt látta. Faragó tanulmányai olyan közelítések, amelyek a választott irodalmi univerzumot az asszimiláció, egybeolvadás, tökéletes közelség megvalósíthatatlanságát hang-

súlyozva olvassák. A „köztesség abszolútuma” nemcsak Végel Újvidék-definíciója, a kötet írásai is ebbe az átmeneti tartományba igyekeznek.

A *név kulturális horizontja* című fejezetben a tárgyak identitásteremtő szerepe, érzé-
kiségükben hordott grammatikájuk vonatkozásában tárul fel. A tárgyjelentések a létezés
kérdéseit sűrítik, szívják magukba. A például szolgáló Aaron Blumm-novellák már az erős
név szemantikájával képesek megteremteni ezt a heterogén teret. A szerepek és nevek
mögé bújásnak, az alakváltásoknak ebben a történelmi közegben kiemelt jelentősége van.
A Blumm-szövegek irodalmi apaképei, álnevek mögé rejtőző szubjektumai ezt az imaginá-
rius térséget próbálja belakni.

A *geografikus horizont kiterjesztése* a köztes helyek dicsérete a térség irodalmainak
otthonos formája. Az átmenetiség erős toposza a vonat, egész életműveket összetartó esz-
közként korszakokon vonul végig. Apoteózisát Dragan Velikić prózája sokfajta alakban
idézi. A témával foglalkozó tanulmány ugyan a *Domaszewsky-dosszié* térformáit olvassa,
de tendenciáit az is igazolja, hogy Velikić újabb, *Orosz ablak* című regényében ugyanezek-
kel a jelenségeket és irányokat folytatja. Az átmenetiség szféráiban az idő csak a közötlenség
regisztereiben mérhető. Ezért emeli ki az elemző a *Domaszewsky-dosszié* egy olyan jele-
netét, amelyben az utazó az idő múlását „csak a peronórán” mérheti. A kritikus az átme-
netiség fogalmából a találkozás, interperszonális kapcsolatok felé vezet olvasóját. A talál-
kozás élményéből a geokulturális tér újabb részletét mutatja meg. A találkozás a Másik
élményét, ugyanakkor a valódi szimbiotikus kapcsolatok lehetetlenségét hordozza. Az
elemzésekben hangsúlyozott körülmény, hogy a heterogén kulturális térben az identitás
nem megszerezhető. Az átutazó szereplő az önfeledtnek hitt pillanatokban és életekben is
idegen marad. Az *Orosz ablak* hőseit ezzel egyik szerelme szembesíti, a tanulmány hason-
lóan szemléletes példán, Apró István *A szerb ember* című szövegén keresztül vezet fel ezt
a helyzetet. A krajnai szerb férfi és horvát felesége a személyes kapcsolatrendszer, a vegyes
házasságok, és szerelmi kapcsolatok révén modellezi az abszolút elérhetetlenség mítoszát,
a „negatív Másik” távolságát. A vázolt modellhez könnyen társítható szituációk bukkan-
nak fel a Jelenkor gondozásában 2008-ban kiadott esszékötet (*A közeli más. Írások Dél-
kelet-Európából.*) írásában.

A mitologikus logika, perszonális mítoszteremtés aktusaiban a könyvek is depóniák.
Nem véletlen, hogy a délszláv vagy a vajdasági magyar irodalmakban olyan fontosak az
enciklopédikus, vagy ennek illúzióját felidéző szövegek. A tárgydepók a szótárregények-
ben, lexikonokban, az olvasás terében megsokszorozódnak. Ezért olyan fontos az a maga-
tartás, amelyet Tolnai Ottó egyik elbeszélője villant fel. A *Jugoszlávia keményfedelű atla-
szát* átlapozó narrátor a történelemmel együtt az egész életet (életét) is áttekintheti. Találó
és meggyőzően bizonyított észrevétel, hogy ez az olvasási tapasztalat mennyire hasonlít a
felbomló Monarchiát tematizáló osztrák–magyar emlékirat-irodalom élményeihez. Ennek
argumentálására a szerző felhasznált szakirodalmi közt ott találjuk Romsics Gergely kö-
zelmúltban megjelent kiváló összefoglalóját (*Mítosz és emlékezet. A Habsburg Birodalom
felbomlása az osztrák és a magyar politikai elit irodalmában.* L'Harmattan 2004.) A Rom-
sics által áttekintet forrásokban az óosztrák, újosztrák, magyar és horvát identitásokat
vizsgálva a mítosz tiszta formájáig is eljutunk. Akár konstruált történelmi rendszerként,
akár mítoszként definiáljuk, ezt a formát az én és a történelem közötti résben találjuk.
Minden bizonnyal ezért használja Faragó Kornélia szívesebben mítosz helyett Claudio

Magris „modell”-fogalmát. A kérdést a Habsburg-mítosz ismert kutatójához hasonlóan látva, elemzéseiben mítosz és irodalom viszonyát a „feszültségek, mondhatatlanságok, kétségbevonhatóságok hálózatából” bontja ki, jól rendszerezhető és olvasható struktúrát alakítva belőle. Természetes, hogy a Tolnai Ottó és Végel László esszéit, legutóbb megjelent esszéköteteit vizsgáló írás szépirodalmi szövegeken gyakorolja ezt az olvasási módot.

A geo-anarchikus tériesség fogalmát a szerző a néma történelem a vidám földrengés, lelkes apokalipszis ismert kategóriáiból alakítja ki. A felbomlást kifejező tézisek teljes katalógusát az anyagbőség miatt nehéz lenne összeállítani. A Végel-esszék a történeti-mitologikus sűrítést segítő szemléletes szöveghelyek tárházai. *Peremvidéki élet* című írásának „volt egyszer egy Jugoszlávia” tétele állandósult fordulat. Juhász József néhány éve megjelent történeti monográfiája ugyanezzel a címmel idézte meg az eltűnés jelentésrétegeit. Faragó Kornélia olvasataiból világos, hogy a „volt egyszer egy Monarchia” fogalommal körülírt bomlástörténetek segítségével a jelen folyamatai is könnyebben leírhatók. A paradigmaváltások természetét sokoldalú, szövegválasztásaiban érzékeny, rendkívül illusztratív elemzések tárják fel. A teljes azonosítás mégsem lehetséges, Végel *Exterritórium* című regényének általa is idézett sorai fájdalmasan brutális segítséget adnak a jelenlegi narratív térkép olvasásához. A cáfolhatatlan megállapítás szerint a Monarchia szétbomlásához nem kellett annyi tömegsír, mint Jugoszlávia széteséséhez. A rejtőzködő történetek föld alatti közege felett olyan patológikus térforma születik, amelyet Faragó Kornélia megfogalmazásában a seb metaforája tematizál. Ismerős szöveghalmazba, a térkép határvonalait valódi hasadékokként, varratokként elbeszélő szépirodalmi tradícióba érkezünk.

A Tolnai Ottó esszéivel dolgozó tanulmány (*Geo-anarchikus tériesség, néma történelem. A textuális újralétesítés traumatikus mozzanatai*) a kötődést és történelmet az expresszív historizmus, a személyes történetek szenvedélyein keresztül olvassa. Az elemző meggyőzően bizonyítja, hogy az odatartozás tapasztalata a geokulturális szövegek nem mellőzhetően stratégiája. A szerző a posztjugoszláv mindennapi élet komplex tapasztalataiból „a félelem, egzisztenciális, szegény, lehajtott fejjel való járás” cselekvéseit emeli ki. Ennyiben Faragó saját kategóriáit alkalmazza újra, az esszéterek értelmezéséhez a *Kultúrák és narratívák*ban körülhatárolt idegenség változatait hívja segítségül. Ezek a módszerek a tudatos felejtés mintázataihoz is elvezetnek. A felejtés filozófiai, pszichológiai aspektusait használó elemzés megállapításai a térelméletekbe könnyen illeszthetők. Végel László a „föld alá szorult történelem”, a tömegsírok föld alatti világának ábrázolásával éppen ilyen elhallgatás-alakzatokat nevez meg a történelmet szintetizáló formaként. A csantavéri sírok nemcsak a „hideg napokért” elszenvedett reváns holttesteit rejtik. A tömegsírok valóban kartográfiai üres-helyek, de valós hiányok a családi beszélgetések elhallgatásai is. Paul Ricoeur felejtésről mint menekülési módszerről szóló gondolatai és Harald Weinrich a felejtés kultúrtörténetéről írt monográfiája szervesülnek az elemzésbe.

A szerző a körülbeszélés változataihoz a domborzati formák, elsőként a folyó, később a híd jelentéstanát kapcsolja. Vasagyi Mária regényében a *Silentium album*ban a Senki Vízén született elbeszélő az édes vízszagot az átúszhatatlannak, elvághatatlannak, átrepülhetetlennek tűnő határ szellemeként érzékeli. Az új országhatárok, a háborús szinterek folyói a történeti emlékezetben mint „élet és halál között lebegő választóvonalak” ábrázolhatók. A balkáni folyók olyan Léthék, amelyek a holttestek elsodrásával a traumák feloldásának eszközei.

A kötet a multikulturális világ ismert alakjait és problémáit komplex elemzés szolgálatába állítja. A Szenteleky Kornél kultuszát vizsgáló írás az irodalmi mítoszképződés folyamataiból táplálkozik. A térség kevert identitásai a legjobbban a saját énjüket életművük megkonstruálásához tudatosan felhasználó alakokkal mutathatók be. Szenteleky szerb származása, minőségében és dimenzióiban erősebb „vállalt magyarsága” az irodalom-szervező tevékenység legfőbb alkati sajátosságaként mutatkozik. A semmiből teremtés, alapítás mítosza a tudatos konstrukció gyanúját hordozhatja. A Szenteleky-kultuszképzés mozgalommá válásának bemutatásával, az irodalom-szervező és szépirodalmi produktum kettéválasztásának előítéletével a kanonizációs önkény problémái árnyaltan mutatják meg magukat.

A *Kulturális interpretáció – nemzedéki nyelvszakadás – átsugárzó jelentéskörök* fogalmi formákat kereső témák. Az élmény és tapasztalat kézenfekvő kifejezési módja az esszé. A Végel-esszék elbeszélője test- és énhatárok, nyelvhatárok között téblábol. Az Én minden vonatkozásában a Másikhoz való viszonyában bukkan elő, a találkozás misztériuma az átléphetetlen választóvonalhoz viszi. Az elszabadulás, a kimenekülés, az elszakadás esszéformát ölt, a jól ismert utazási modelltől kitörődnének a visszatérés lehetőségei. A geokulturális léterű alany az azonosság-tudat elégedett öröme sosem adatik meg, mert minden tekintetben ott látja a „ki vagy, honnan jössz” kérdését. A tanulmánygyűjtemény kérdései sokszor visszatérnek a Másik arcának tapasztalatához. Ez a látvány nyelvi tapasztalásként és kérdés-technikaként egyaránt jelentkezik. A gondolkodást az állandóan mozgásban lévő kapcsolatrendszerek jellemzik. Az esszék Te-be távolított alanya a sehova sem tartozás elégikus élményét éli át. Végel világában a térköz űr-jellege beférkőzik a szerb és magyar nyelvű elbeszélők közé. A függöny térelválasztó hatása a nyelvi Másik eltávolítottságának képzetkörébe vezet. A lengő, hullámozó világ bizonytalansága, hermeneutikai fátyol-gondolatokat valóban függönyként jeleníti meg. A *Kisebbségi elégia* „a másik nyelv fátyla mögé leső hódítót” írja körül, így szereplőit a megkettőződés alakváltozataiban gondolhatjuk el. A tanulmány a mozgástér értelmezéséhez a dialógus-filozófiák kulcsszavait, a határ és a küszöb mellé a rés-helyeket és a sötét üregeket, az elbizonytalanító kimélyedéseket hozza játékba. Az alany a küszöbön keresi önmagát, ahogy szűkülnek a terek, az egérutak jelentősége egyre érzékelhetőbb. A teoretikusan kimunkált olvasás finoman idézi meg a diskurzus alapszövegeit, amelyek így nem terhelik túl az elemzéseket. Michel Foucault „áthágás” fogalma a nyelvi határok morfológiájában idéződik meg. Faragó Kornélia következtetései meggyőzően bizonyítják a határhelyzetek immanenciáját, befogásában a köztesség problémái csak együtt vizsgálhatók. A határ nyelvi, kulturális és földrajzi együtteseként jelentkezhet. Ennek igazolására újra Végelhez fordul: „amikor birtokba vettél egy női testet, úgy érezted, átlépted a nyelved határait.” A test nyelvként figurálódását mint az átmenetiséget legjobban kifejező lebegő állapotot Gilles Deleuze Proust testképéről szóló gondolatai találóan rajzolják meg.

A címadó írás (*A viszonyosság alakzatai*) ugyanebben a diskurzusban mozog. Az írások szubjektuma a kimozdulás „kockázatos és gyanús utazás” kalandora. A nyugat és kelet dichotómiáját körülrajzoló Végel-esszében (*Nach Berlin*) a befogadó helyek a Barbaricum-ból érkezőket idegenként, áttetsző, lebegő identitásuk állapotában fogadó közegként jelennek meg. Ha Jugoszláviát a Balkán metaforájaként tekintjük, vagy a pontosság elvesztésének kockázatát vállalva a Balkánnal azonosítjuk, Berlin a kulturális és történelmi kap-

csolatok (jugoszláv vendégmunkások) és a jelenlegi viszonyok miatt is Európa és a szabadság metaforája.

Az elérhetetlen idegen esztétikáját a kötet szilárd elméleti alapba ágyazva tárgyalja. A téma emblematisz írásai bukkannak fel, az így létrejött olvasási stratégia elsősorban Lévinasnak az arc epifániájáról szóló gondolatait tematizálja. A láthatatlan határvonalak fenomenológiájában Merleau-Ponty munkája (*A látható és a láthatatlan*) idéződik fel. Az anyaország és anyanyelv kultúrájába utazó a köztesség, a kívüliség élményét a kimozdulással is megtartja. A lehorgasztott fejű kelet-európai vándor nem idézi az utazó hagyományos, a szem kalandját jelentő magatartását, arca nem lehet jóváhagyó tükör. Joggal idézi hát meg az elemző *A marginalitás dicsérete* című Végel-esszé helyzetét.

A természetírás geokulturális meghatározottságáról szólva kézenfekvőnek látszik a Végel és Tolnai esszék tájszemléletének bemutatása. Hiszen táj- és identitáskultúra elmondhatóságának eszközéül mindkét életmű domborzati formákat választ. Szimbolikus kartográfiaiák gyermekkor-konstrukciójában (különösen igaz ez a Tolnai-korpuszra) a folyó, esetünkben a Tisza a természethez tartozás mítosza. A kultúra mint felölthető ruha axiómáját figyelmesen olvasva a természetet figyelő kontemplatív magatartás hagyományaihoz is eljuthatunk. Így kapcsolja össze a vizsgálat a Tisza nézését Novalis alkotó szemlélődésével. Ebben a történelem és tér által meghatározott közegben a táj természetes módon veszi el a kellemes hely toposzát. Tolnai és Végel környezetábrázolásában a tájképfestészet reneszánsz ikonográfiai hagyománya és az önéletírások hagyományos gyerekkori szcénái nem kaphatnak helyet. A gyermekkori táj nem lehet csak idillikus hely, a földhöz szögezettség a bácskai táj felett feszülő égbolthoz szögezettség állapota. A két életmű koncepciója a sivatag, puszta föld, kiégett szikes, vegetációhiányos táj megjelenítésében találkozik. A természet a hermeneutikai közömbösség, a reflexió üresség, a viszonyosság-hiány tere. A természeti Másikkal való találkozás az állandó küzdelem formáját ölti. *A viszonyosság alakzatai* Schütz, Derrida és Simone Weil idegen-diskurzusaiból építi fel saját hiteles idegen-fogalmait. Példáit oly módon válogatja, hogy a vágyott szimbiózis állapota mögött mégis saját magunk idegenségének nyugtalanító élményére ismerhessünk.

A geokulturális tér struktúrájának elemekre bontásakor a térelválasztók típusaihoz, jellegéhez feltétlenül el kell jutnunk. A szerző által rajzolt szigorú haladási irány a legkisebb elemek felé tart. Az imaginárius domborzat folyójától a híd és a kő világába érkezik. Szimbolikus, ikonografikus és temporális olvasásához gazdag lehetőséget nyújt Ivo Andrić regényének (*Híd a Drinán*) vizsgálata. Az ideologikus olvasattól eltávolodó tanulmány a távolság paradoxonait tekinti át. A Szerbiát Boszniával összekötő híd Faragó Kornélia megközelítésében az azonosságváltás történeteit rekonstruálja. A híd olyan varázslatos hely, amely a terek, később az idődimenziók összekötésére alkalmassá válik. A már körülhatárolt mitologikus történelem, történeti mitológia kategóriái releváns elemzésben tárnak fel. A híd a szerző számára a hely-nélküliség sokoldalú bemutatásának eszköze. Lehet olyan időtlen, beszédképtelen, mozdulatlan, mint a višegradi, vagy aktív, flexibilis, mint a komparatív elemzésbe bevont Nadas-regény (*Párhuzamos történetek*) térelválasztója, amely az 1956-os forradalom történeteit környezetével együtt veszi át és érzékeli.

A *dialogikus várakozások* fejezet vizsgálódásai elsősorban kortárs magyarországi szövegeken gyakorolják a geokulturális teorémákat. A szerző városterek iránti elkötelezettsége szövi át *A várostér a regényben* című írást. A város és irodalom főbb aspektusai a vá-

ros látványelemeinek (ház, híd, utca, tér, küszöb) jelentéstanából ismerhetők meg. Walter Benjamin flaneur-esszéi, Konrád György írása *Az író és a város*, valamint Simmel térelválasztókról írt szövegei a város írhatóságának sokszínű mintázatát adják. Elrejtőzés és mindent látás, elválasztás, küszöbdiskurzusok, a városi tér saját időbelisége sokoldalú elemzésekből bonthatók ki. A tanulmányok narrátora a kószáló módszerét követi, mindenhová betekint, mindent megfigyel. A városi tér ellentétekből építkező struktúráit különös gonddal kezeli, jól válogatott példákkal szemlélteti. A *Párhuzamos történetek* 56-os jelentében az emberi test veszi át a tértörténések jelenségsorát, rezonátorként nyújt teret a járda, utca, stb. reszketésének. Simmel *Híd és ajtó* című esszéjében a híd válik történéssé, Méliusz József *Város a ködben* című regényében a tömegjelenetek az idegenség felszámolóit, Krasznahorkai László szövegében (*Az ellenállás melankóliája*) a tömeg ereje éppen az azonosság elvesztésének élményét adja. Hevesi András regényének (*Párizsi eső*) elbeszélője bekebelezi a várost, a tömeg mint a várostér sajátos megelevenedése nyers szenvedélyeiben jelenik meg. Joggal idéződik fel Elias Canetti köztes térként jellemzett városi tér definíciója. A választás azért is indokolt, mert Canetti legismertebb regénye a *Káprázat* ugyanezt a látásmódot érvényesíti. (A történet egy tudós és korábbi házvezetőnője házasságának történetét többek között a belső terekért, szobákért folyó hadjáratként beszéli el.)

Faragó Kornélia irodalmi rendszerei a konvertálhatóság, folytathatóság kulcsszavaival dolgoznak. Így épül gondolatmenetébe az *Emlékiratok könyvét* elemző rész, amely a magyar történelem kultikussá olvasott pillanatainak (az 1918–19-es és 1956-os forradalmak) hasonló elbeszélhetőségét hangsúlyozza.

Az arckölcsonzés, a visszatükrözés, az ablakból kinézés a városi tér látványának kulcsszavai meggyőzően argumentált kortárs irodalmi szövegvilágba illeszkednek. Az ily módon szerveződő irodalmak a teljes kiszolgáltatottság, vagy a tökéletes elrejtőzés ellentétéből építkeznek. A városi szcénákban játszódó írások a legtöbb esetben mindkettőre alkalmat adnak. Az elrejtőzés szemléletes példája a Márai-regényt (*Eszter hagyatéka*) elemző tanulmány. A szöveg ebben az értelmezésben Radoslav Petković regényével (*Sors és körvonal*) lép párbeszédbe. Az összehasonlításban, a rejtőzködő, eltűnő narrátor és szöveg kérdéseiben az irodalomelméleti diskurzusból ismert „ellopott levél” vita modelljei (Lacan, Derrida, Johnson Poe-elemzései) jól alkalmazhatóak.

Hasonló szempontokat érvényesít a Baka-elemzés (*A perspektíva végén*), amely egy ismert mitológéma adaptációit mutatja be. Az *Én, Thészeusz* szövegében a mitológia a hasonlóban való rátalálás, a behelyettesítés mítosza. A mitologikus és a történeti Bakánál keresztezik egymást, felhasználva az ilyen természetű közegek sajátosságait (a hiány helye, az örök vágyakozás tere). A történeti időn kívül álló mítosz a távolba helyezés tiszta formájaként áll előttünk.

A Hajnóczy Péter prózájának kérdésproblémáit kutató írás (*Dialogikus várakozások*) e szemlélettől elvárható módon csak a „kívüliséget” teheti meg narratológiai pozícióvá. Ezt a tulajdonságot a látványt és történelmet megfigyelő flaneur szívja magába. Kérdései nem a dialogikus elváráshorizontban, a Másikra tekintés, a Másik felé fordulás dimenziójában helyezkednek el. A kérdés performatívaként, önleíró szóként működik. A Hajnóczy-próza dialógusait a válaszképtelenség szemantikája, a kimondatlan vagy szöveg- és helyzetidegen kérdések határozzák meg.

Garaczi László *Metaxa* című regényének olvasási lehetőségei a szerző szemléletében újra egy kis formából, a köztességet sűrítő retorikai alakzataból bontakoznak ki. A platóni metaxü-szimbólum segítségével a regény a pólusokon keresztül rekonstruálja az ént. A Hajnóczy utáni önfelszámoló aktusok olyan példáját láthatjuk, amelyben a Te és Ő az Én labilis érzetekből (estünkben az alkohol és drogok által befolyásolt érzékelésből) építkező részaktusai. Simone Weil Platón fogalmát továbbgondoló metaxüjei a kimozdító távollét és a lotmani határvonalak gondolataihoz hasonlóan szerveződő szövegforgácsok, amelyek a Garaczi-szöveg olvasásához használható szempontokat adnak. Természetes, hogy Ficsku Pál legújabb regényéhez (*Gyerekgyár*) ugyancsak a Másikhoz mint mediális objektumhoz forduló kérdezés technikáival fordul az elemzés. A tanulmánygyűjtemény utolsó fejezetében (*Dialogikus illúziók*) a jól felépített tematikus és kronologikus rend némiképp megtörni látszik. A *Szondi két apródja*, a *Szeptember végén* és az *Apokrif* elemzései a diskurzus-elméletek, hiány-poétikák és énépítés szempontjait érvényesítve mégis illeszkednek a kötet gondolatmenetébe.

Faragó Kornélia könyve a multikulturális szöveghalmazban biztosan mozgó, gazdag elméleti szakirodalomból válogató, teoretikus beágyazottságú munka. Kézikönyvként és kritikagyűjteményként egyaránt olvasható, gondos szerzői és szerkesztői válogatás eredménye.

Kovács Krisztina

